

Людмила МЕЛЕНЕЦЬ (Київ, Україна)

ШКОЛА ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ ЯК ФОРМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ СІЛЬСЬКИХ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ (II ПОЛ. XX СТ.)

Розкрито особливості роботи шкіл передового педагогічного досвіду на базі сільських дошкільних закладів України у II пол. XX ст. як ефективної форми підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Підкреслено роль школи передового досвіду – діяльничого майданчика вивчення, популяризації індивідуального або колективного досвіду, вирішення окремої освітньої проблеми.

Ключові слова: форма підвищення кваліфікації, сільські дошкільні заклади, школа передового педагогічного досвіду.

Раскрыты особенности работы школ передового педагогического опыта на базе сельских дошкольных учреждений Украины во II пол. XX в. в качестве эффективной формы повышения квалификации педагогических работников. Подчеркнута роль школы передового опыта - площадки изучения, популяризации индивидуального или коллективного опыта, решения отдельной образовательной проблемы.

Ключевые слова: форма повышения квалификации, сельские дошкольные учреждения, школа передового педагогического опыта.

The article reveals the features of work at schools with a leading pedagogical experience on the base of rural preschools in the second part of the twentieth century in Ukraine. It is an effective form of training teachers. The role of a school with excellence is highlighted - study area, the promotion of individual and collective experience, solving particular educational problems.

Key words: form of training, rural kindergartens, school pedagogical experience.

Постановка проблеми. Необхідною умовою протікання інноваційних процесів у дошкільному навчальному закладі є інноваційний потенціал педагогічного колективу, рівень якого в свою чергу залежить від інноваційного потенціалу окремих педагогів. Лише постійними змінами у практичній педагогічній діяльності та освітніх надбаннях педагога зумовлюється оновленість педагогічного досвіду. Постійно розвиваючись, збагачуючись протягом усієї педагогічної діяльності, педагогічний досвід стає важливим елементом загальної культури освітянина. Водночас він є і джерелом розвитку психолого-педагогічної науки. Спираючись на останню, досвід осмислюється, оновлюється, поширюється, втілюється в життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема передового педагогічного досвіду висвітлювалась у працях Ю. Бабанського, В. Бондаря, К. Крутій, С. Логачевської, Я. Лубковського, Т. Поніманської, О. Савченко та інших. Учені Н. Кузьміна, С. Скворцова, Н. Глузман, Т. Мамонтова розглядають методичну компетентність педагога через оволодіння ним системи компонентів (знань, умінь, навичок) з урахуванням індивідуальних якостей особистості. З позицій компетентнісного підходу суттю освіти стає розвиток здібності самостійного вирішення проблем у різних видах педагогічної діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є власний досвід. Аналізу поняття “передовий педагогічний досвід” присвячено чимало досліджень (І. Жерносек, М. Момот, І. Підласий, М. Поташник, Ю. Чабанський та ін.). Проте роботу школи передового педагогічного досвіду як форми підвищення кваліфікації педагогічних працівників сільських дошкільних закладів в історико-педагогічних дослідженнях розкрито недостатньо. Тому ми поставили **за мету написання статті** – дослідити гносеологічну та інформаційно-комунікативну функції діючих шкіл передового педагогічного досвіду у сільській місцевості України II половини XX ст.

Виклад основного матеріалу. Проблеми підготовки молодих спеціалістів (керівників, працівників дошкільних закладів), їх адаптації у трудових умовах, реалізації на практиці знань та здібностей хвилювали кожен педагогічний колектив. У 1990 році журнал “Дошкільне виховання” звернувся до читачів – досвідчених педагогів, завідуючих, помічників вихователів, нянь, поділитися думками і пропозиціями щодо ефективного вирішення проблем співробітництва з молодими педагогами. На анкету “Диплом і майстерність” активно відгукнулися практичні працівники дошкільних закладів України з найцікавішими, найконструктивнішими порадами. Винесені на обговорення, подекуди суперечливі, роздуми навчання молоді не вичерпували питання підготовки педагогів-“дошкільників”. Що потрібно, щоб молоді спеціалісти могли реалізувати набуті під час навчання в педучилищах, педінститутах знання та вміння? Одноставні були у висновках: насамперед – умови, в яких вільно розвивалася б ініціатива, активізація і вивчення чужого досвіду, порівняння його з власним.

Кінець 70-х років минулого століття був ознаменований масштабним збільшенням дошкільних закладів у сільській місцевості України за рахунок новобудов, переведення ясел-садків із сезонного режиму на цілорічний, удосконаленні мережі сільських ясел-садків шляхом реорганізації малокомплектних дошкільних закладів [10: 20].

Так, протягом трьох років X п'ятирічки мережа дошкільних закладів Львівщини зросла на 63 колгоспних постійно діючих з 2290 місць, за цей період у сільській місцевості шляхом реконструкції адміністративних та інших приміщень було вивільнено і пристосовано 83 приміщення на 3485 місць, що дало змогу покращити умови для життя і виховання дітей [3: 28].

Обласними відділами народної освіти разом з обласним управлінням сільського господарства проводилася певна робота по розширенню мережі, зміцненню матеріальної бази, покращенню обслуговування та виховання дітей у радгоспних і колгоспних дошкільних закладах. Питання розвитку суспільного дошкільного виховання на селі обговорювалися на виконкомках обласних, районних, селищних Рад народних депутатів. Завдяки прийнятих рішень за три роки X п'ятирічки мережа сільських дошкільних закладів Чернівецької області зросла на 44 ясел-садків з 1048 місць, в т. ч. 37 колгоспних – на 700 місць, 7 радгоспних на 348 місць, за останні 2 роки X п'ятирічки планувалося збудувати колгоспних 11 дошкільних закладів на 860 місць, радгоспних – 1 на 160 місць [5: 61-62].

У 1978 році на Полтавщині повністю здійснено переведення сезонних дошкільних закладів в постійнодіючі. У 20 радгоспах функціонувало 17 дошкільних закладів на 647 дітей, а перспективним планом до 1982 року планувалося побудувати ще 3 на 340 місць [5: 69].

У зв'язку з цим гостро постала проблема забезпечення дошкільних закладів кваліфікованими педагогічними кадрами. Так, у 1978 році на роботу у колгоспні дошкільні заклади Полтавської області з 430 випускників отримали направлення 230, а загалом, у період 1976-1979 рр. у сільські дошкільні заклади Полтавщини було направлено 738 випускників педучилищ [3: 49, 70].

Керівниками дитячих садків призначалися молоді педагоги, які щойно закінчили навчальні заклади і майже зовсім не мали досвіду роботи. Зрозуміло, у новопризначених завідуючих відразу ж з'являлося багато запитань, невирішених проблем. Молодих завідуючих найбільше цікавило питання, як застосовувати свої теоретичні знання в конкретних умовах. В усній і письмовій формі районні відділи освіти надавали їм консультації, а щоб побачити, як усе здійснюється практично, послухати слово досвідченого колеги, направляли до керівника зі стажем. Бували й випадки, коли консультації можна було б не давати, а лише порадити опрацювати ту чи іншу літературу, та, на жаль, її так мало було у той час у сільській місцевості. Доводилося часто розповідати кожній завідуючій окремо, показувати кожній окремо одне й те ж саме [7: 20].

Велику допомогу працівникам різних категорій дошкільних закладів надавала і змістовна друкована продукція кабінетів дошкільного виховання – плакати, листи, комплексні плани для дошкільних закладів міста і села.

Так, наприклад, про досвід роботи школи молоді завідуючої сільських дошкільних закладів розповіла на сторінках методичного журналу “Дошкільне виховання” завідуюча дитячими яслами-садком В. Легка з селища Гоголеве, що на Полтавщині. Організована районним відділом народної освіти школа передового педагогічного досвіду на базі цього закладу мала визначений склад слухачів, затверджений план, регламент роботи (проведення занять щомісяця), було призначено відповідальних осіб, обрано дієві форми роботи. До навчального плану школи були включені такі питання: планування роботи дошкільного закладу; правила внутрішнього розпорядку; робота з кадрами, вивчення керівних документів; документація дошкільного закладу; керівництво педагогічною роботою; адміністративно-господарська робота; складання кошторису, фінансування дошкільного закладу; методична робота; робота з колективом батьків; оформлення приміщень дошкільного закладу; дитячий садок і школа; робота в оздоровчий період. Оскільки кожен слухач знав дату чергового заняття, він міг заздалегідь підготуватися до нього: визначити питання, які треба з'ясувати. Так, наприклад, до заняття на тему: “Робота з колективом батьків” слухачам було доручено ознайомитися з рекомендованою літературою, виготовити дві-три папки-пересувки, підготуватися до розповіді, як ведеться ця робота в дитячому садку. На занятті школи молоді завідуючі оглянули тематичні стенди для батьків “Перший раз у перший клас”, “Це можуть зробити діти з вашою допомогою” та куточки для батьків, переглянули у всіх вікових групах папки-пересувки, тематичні бюлетені, протоколи групових і загальних батьківських зборів і батьківських конференцій, ознайомилися з матеріалами педагогічного кабінету з розділу “Робота з батьками”. На завершення завідуюча розповіла про роботу колективу з батьками і громадськістю селища, відповіла на запитання, які цікавили слухачів, продемонструвала, як

проводяться усні журнали для батьків. Готуючись до роботи влітку, молоді завідувачі висловили побажання провести заняття на тему: “Робота в оздоровчий період”, на якому розглядалися питання складання плану на цей період; проведення екскурсій та цільових прогулянок у поле, на луку, до лісу, річки; організація цікавих спостережень; використання природних умов для розвитку рухів, загартування організму [7: 20].

Отже, успіхи в різних видах діяльності дошкільних закладів досягалися завдяки налагодженій системі роботи семінарів, методичних об’єднань, опорних шкіл, шкіл передового педагогічного досвіду [4: 31-33]. Відвідуючи заняття з різних тем і питань школи, молоді завідувачі сільських дошкільних закладів залучалися до колективного обговорення актуальних питань управлінської і методичної роботи, відзначали ті сторони, що дійсно були передовими, виявляли умови, при яких досвід досвідченої колеги міг стати надбанням інших. Робота таких шкіл сприяла особистісному саморозвитку керівника-початківця, який здатен був створити дружні, згуртовані і дієздатні колективи. Отримані ними знання сприяли інтересу не тільки до адміністративно-господарської, а й методичної роботи, підвищенню ідейно-політичного рівня і педагогічної майстерності вихователів, успішному розв’язанню завдань виховання в контексті вимог суспільства до освіти.

Колегія Міністерства освіти УРСР у своїх рішеннях схвалювала роботу відділів народної освіти, спрямовану на докорінне поліпшення педагогічного керівництва та методичної роботи з кадрами колгоспних дошкільних закладів, вказувала на посилення роботи методичних об’єднань, шкіл передового педагогічного досвіду, опорних дошкільних закладів та впровадження в практику роботи досвіду організації життя і виховання дітей у колгоспних закладах [10: 27-28]. У планах реалізації постанов Пленуму ЦК Компартії України передбачалося спільно з Міністерством сільського господарства УРСР, Міністерством радгоспів УРСР та виконкомми Рад народних депутатів забезпечувати подальший розвиток дошкільних дитячих закладів у сільській місцевості, надавати допомогу об’єднанню по подоланню відставання з цього питання у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Ровенській, Чернівецькій областях, вивчити протягом 1979 року стан добору, виховання і використання педагогічних кадрів у ряді областей республіки, розглянути на Раді Міністрів УРСР питання про розвиток дошкільних закладів у сільській місцевості республіки на період 1979-1983 рр. [8].

Аналізуючи публікації про результати практичної педагогічної діяльності біля 50 завідувачих сільських постійнодіючих та сезонних дошкільних закладів із Вінницької, Волинської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Кримської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Сумської, Харківської, Херсонської, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей за період з 1956 по 1991 роки, ми дійшли висновку, що передовий досвід передбачав осмислення великої кількості педагогічних фактів організації навчально-виховної роботи з сільськими дошкільниками, обговорення актуальних спільних педагогічних проблем. На сторінках журналу “Дошкільне виховання” зафіксовано, збережено і передано досвід підвищення фахової майстерності працівників дошкільних закладів села. Опубліковані факти з власної практики, описані і узагальнені у статтях педагогічні доробки слугували доступним, ефективним матеріалом для самоосвіти.

На кінець 80-х років ХХ ст. все ширше набувала поширення у дитячих садках України двомовність. У паралельних групах з таким режимом виховувалося 44 тис. дітей дошкільного віку. Всього в республіці 59% дитячих садків працювало з українською мовою навчання [6: 99]. Значна кількість таких садків була і у сільській місцевості України, особливо у її східних областях. Наприклад, аналіз якісної інтерпретації отриманих результатів роботи школи передового досвіду з навчання дітей російської мови, який розкрила завідувача дошкільним закладом “Ромашка” колгоспу “Прогрес” Маньківського р-ну Черкаської області у фаховому журналі “Дошкільне виховання”, засвідчив про зміст та значення різних форм роботи цієї школи. Це були лекції і консультації, перегляди занять, семінари-практикуми з орфоєпії, організація взаємоперевірки дошкільних закладів з метою вивчення якості знань дітей, виставки наочно-дидактичних посібників на допомогу педагогам у навчанні дошкільнят російської мови, конкурси на краще виконання творів російських поетів і прозаїків, ознайомлення з бібліотечками-пересувками в групах тощо. А найголовнішу проблему – забезпечення кадрами фахівців – було розв’язано разом з правлінням колгоспу: у відділ народної освіти було подано додаткову заявку на молодих спеціалістів з таким розрахунком, щоб у кожній групі працював вихователь, який добре володіє російською мовою. Для тих, хто вже працював у садку, педагогами школи було

організовано постійнодіючий семінар на якому вивчалися правила російської орфоєпії, використання технічних засобів навчання, розроблялися і виготовлялися навчальні посібники, добиралися різноманітні набори предметних та сюжетних картинок, зразки російського народного декоративного мистецтва та ін. [2: 20-21]. Робота школи передового досвіду припускала участь у ній різних педагогічних працівників сільських дошкільних закладів, зайнятих вивченням, узагальненням і впровадженням цього досвіду. У закладі були створені умови для професійного та особистісного зростання педагогів. Актуальність проблемних тем були посилені для установи та персоналу і відповідали запитам суспільства.

Проте, робота шкіл передового досвіду, як нової форми методичної роботи, що виникла у 60-х роках ХХ ст. в усіх областях республіки, мала певні недоліки. У багатьох із них не чітко був визначений зміст роботи, бракувало системи проведення занять, не зафіксований постійний склад слухачів або ж їх велика кількість без урахування освіти й досвіду роботи, що заважало диференціації роботи з кожним слухачем [1: 47].

Лише Наказом Міністерства освіти УРСР № 362 від 15 грудня 1986 р. було затверджено Положення про школу передового педагогічного досвіду, у примітці якого зазначалося, що ним керуються і дошкільні заклади. У положенні прописаний механізм роботи школи передового педагогічного досвіду як однієї з форм по підвищенню кваліфікації вчителів, вихователів, керівників шкіл та дошкільних закладів, формою поширення і впровадження передового педагогічного досвіду, а також формування і вдосконалення його [9]. У зміст положення ввійшли позиції щодо визначення оптимальної кількості слухачів, керівництва школою досвідченим фахівцем, форм навчально-методичної роботи зі слухачами, які були напрацьовані й узагальнені протягом кількох десятків років по тому. Школа передового досвіду – це базовий майданчик, діяльність якого передбачає систематизацію й популяризацію передового педагогічного досвіду, вирішення окремої освітньої проблеми та підвищення професійної майстерності педагогічних працівників.

Висновки. Практика показала, що педагогічний досвід і школа передового педагогічного досвіду, як правило, є результатом творчих пошуків педагогів, в якому традиційне і творче злилося воедино. Школи створювалися у дошкільних закладах на основі індивідуального або колективного досвіду управлінської та педагогічної діяльності, який був соціально значущим для розвитку регіональної системи дошкільної освіти і характеризувався високою ефективністю і результативністю його запровадження. Архівні дані про кількість шкіл передового педагогічного досвіду на базах сільських дошкільних закладів України підтверджує масове вирішення педагогічних проблем організації дошкільного виховання дітей сільської місцевості України у II половині ХХ ст. Школи передового педагогічного досвіду, що діяли на базі сільських дошкільних закладів виконували гносеологічну та інформаційно-комунікативну функції. Ними керували добре підготовлені, творчі керівники та педагоги. **Перспективи подальших розвідок** вбачаємо у вивченні питання участі сільських дошкільних закладів у педагогічних виставках, науково-практичних конференціях, що відбивають передовий досвід та є вдалою формою його вивчення й узагальнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Л. Опорні дитячі садки та школи передового педагогічного досвіду / Л. Абрамова, Л. Бурова, В. Крушинська // Дошкільне виховання. – 1969. – № 1. – С. 47–48.
2. Бабій Т. Російську я вивчив би ... / Т. Бабій // Дошкільне виховання. – 1980. – № 4. – С. 20-21.
3. Довідки про перевірку роботи дошкільних закладів та про виконання рішень з питань роботи з педагогічними кадрами дошкільних установ за 1979 р. – ЦДАВОВУ України, ф.166, оп.15, спр.9027, арк.73.
4. Там само.
5. Там само.
6. Довідки про результати перевірки роботи відділів народної освіти, шкіл, дошкільних закладів та про розвиток народної освіти за 1988 р. – ЦДАВОВУ України, ф.166, оп.17, спр.6, арк.106.
7. Легка В. Вчаться молоді / В. Легка // Дошкільне виховання. – 1979. – № 12. – С. 20.
8. План реалізації постанови квітневого (1979 р.) Пленуму ЦК Компартії України «Про хід виконання рішень ХХV з'їзду Компартії України по поліпшенню торговельного, комунально-побутового і соціально-культурного обслуговування населення республіки» // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1979. – № 17. – С. 15-21.
9. Положення про школу передового педагогічного досвіду // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1987. – № 1 – С. 11–13.
10. Про стан навчально-виховної роботи в колгоспних дошкільних закладах Івано-Франківської області // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1979. – № 17. – С. 24-28.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Меленець Людмила Іванівна – викладач кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти, аспірантка Київського університету імені Бориса Грінченка.

Оксана МІЩЕНКО (Харків, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОГО ВИЩОГО ГІРНИЧОГО УЧИЛИЩА У ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД

У статті аналізуються аспекти лекторської майстерності видатних педагогів різних наукових галузей Катеринославського вищого гірничого училища від дня заснування до початку ХХ ст. (Л. В. Пісаржевського, М. М. Протодьяконова, О. М. Терпигорева). Робиться спроба визначити шляхи формування та реалізації даної компоненти педагогічної компетенції викладачів.

Ключові слова: лекція, лектор, лекторська майстерність, академічна ораторська майстерність
The article analyzes the aspect of outstanding teachers' lecturing skills in different scientific fields of Katerinoslav Higher Mining School from its foundation to the early XX century. (L.V. Pisarzhevsky, M.M. Protodjakonova, A.M. Terpigoreva). The attempt is made to identify the ways of establishing and implementing this pedagogical competence of teachers.

Key words: lecture, lecturer, lecturing skill, academic rhetoric.

Постановка проблеми. Об'єктивна потреба вищої освітньої ланки у вдосконаленні лекторської майстерності викладацького складу за рахунок успішної реалізації особливого виду публічного красномовства – академічного усного слова, яке, за визначенням Л. Петражицького, направлене не стільки до почуттів слухачів, скільки до їх розуму, маючи за мету, передусім, розповсюдження наукових знань, а також, недооцінка та малодослідженість шляхів розв'язання вказаної проблеми висувають наріжним каменем необхідність відродження і втілення в практику кращих педагогічних ідей і здобутків минулого.

Зокрема зауважуємо, що великий інтерес у царині нашого дослідження, серед плеяди викладачів вищих навчальних закладів кінця ХІХ - початку ХХ століття, представляють постаті видатних педагогів різних наукових галузей Катеринославського вищого гірничого училища (заснованого 1899 року) - колисці вищої освіти сучасного Дніпропетровську, який мав великий вплив на розвиток науки та культури даного регіону [2: 3; 4: 35; 9]. Серед авангарду професорсько-викладацького складу зазначеного ВНЗ дослідники з питань історії становлення та розвитку Дніпропетровського гірничого університету М. Карлов, М. Мельников, Г. Півняк, А. Ренгевич, П. Рубін, Г. Швидько та інші з великою пошаною згадували професорів Л.Пісаржевського, М. Протодьяконова, О. Терпигорева та інших. Особистості та педагогічна діяльність вказаних викладачів-природознавців була прикладом лекторської майстерності, а їхні аудиторні заняття користувалися незмінним попитом серед студентів: «...це були лекції, які розкривали перед слухачами широкі горизонти, не обмежуючи людину в її прагненні до пізнання природи» [5: 14].

Актуалізує проблему й неоднозначне ставлення дослідників історико-педагогічної думки вказаного періоду щодо домінування лекційного методу у вищій школі. Це й обумовило виокремлення лекторської компетентності викладачів серед низки навичок, обов'язкових для його успішної реалізації. З огляду на проблему дослідження, визначаємо поняття «лекторська майстерність» як уміння лектора, що ґрунтуються на основних категоріях педагогічної риторики: принципах, етапах риторичного канону, аргументації та характеристиках, притаманних образу педагога-ритора [7: 48].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз історико-педагогічних джерел, питання реалізації лекторської майстерності у викладацькій діяльності Лева Володимировича Пісаржевського (1874 - 1938) знайшли своє відображення у дослідженнях Ф. Березовської, Г. Файбусовича, простежувалися у спогадах сучасників та студентів викладача - Л. Петражицького, В. Ройтера; біографічному нарисі дружини педагога М. Розенберг .

Наукові розробки та висновки стосовно педагогічної майстерності Олександра Митрофановича Терпигорева (1873-1959) досліджували М. Мельников, А. Ратькіна, Б. Розентретер та інші.